

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Факультет географії, історії та туризму
Кафедра історії, теорії держави і права та філософії

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 1 Історія української державності та національної культури

Рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
Галузь знань:	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність:	017 Фізична культура і спорт
Освітня програма:	Фізична культура і спорт

Рівне 2023 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія української державності та національної культури» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Фізична культура і спорт» зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Розробник: кандидат історичних наук, доцент Старжець Володимир Іванович

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії, теорії держави і права та філософії

Протокол № 1 від «29» 08 2023 року

Завідувач кафедри Н.М. Лопатська (Лопатська Н.М.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми «Фізична культура і спорт» зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Гарант освітньої програми Ж.Г. Сотник (Сотник Ж.Г.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету географії, історії та туризму

Протокол № 1 від «29» 08 2023 року

Голова В.І. Старжець (Старжець В.І.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка	Обов'язковий освітній компонент	
Загальна кількість годин – 90	Спеціальність: неісторичні спеціальності Освітня програма: «Фізична культура і спорт»	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		1-й	1-й
	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Лекції	
		20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
60 год.	80 год.		
Вид контролю: іспит			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є опанування студентами суті державотворчих процесів, що відбувалися в Україні від найдавніших часів до сьогодення, оволодіння студентами історичним фактажем. Вивчення основних періодів розвитку української культури, проблеми етногенезу та культурогенезу українського народу. Навчальна дисципліна спрямована на підготовку студентів до формування активної життєвої позиції, розвитку критичного мислення та об'єктивного сприйняття тривалості українського державотворчого процесу.

Завданнями вивчення дисципліни є:

- визначити і усвідомити основні віхи державотворчого процесу українського народу;
- охарактеризувати здобутки української матеріальної та духовної культури від її витоків до сьогодення;
- розглянути особливості вітчизняної історії, визначити її місце і роль у сучасному світовому культурному просторі;
- формувати та розвивати високу внутрішньої культуру студентів на основі вивчення досягнень і закономірностей розвитку української національної культури;
- реалізувати в навчально-виховному процесі завдання виховання національної свідомості, громадянських якостей української молоді, становлення професійного мислення.

Під час лекційних, практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти **набувають таких програмних компетентностей: ЗК (загальні компетентності), СК (спеціальних, фахових компетентностей).**

ЗК 1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 2. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК2. Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки.

СК3. Здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії.

СК13. Вміння характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.

Результати навчання за дисципліною

Опанувавши дисципліну «Історія української державності та національної культури», студенти повинні володіти такими **програмними результатами навчання:**

ПРН 1. Здійснювати аналіз суспільних процесів у сфері фізичної культури і спорту, демонструвати власне бачення шляхів розв'язання існуючих проблем.

ПРН 2. Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування.

ПРН 4. Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне та самокритичне мислення.

ПРН 5. Засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Українська державність від давнини до кінця XIX ст.

Тема 1. Предмет і завдання курсу. Витоки української державності та національної культури.

Предмет, завдання та структура курсу «Історія української державності та національної культури». Джерела та історіографія. Духовна та матеріальна культура. Організація влади в стародавній час. Матеріальна культура, мистецтво та релігія первісності (анімізм, фетишизм, тотемізм, магія). Початки формування українського етносу. Трипільська культура та її особливості. Мистецтво та релігійні вірування кіммерійців, скіфів та сарматів. Суспільний устрій античних міст-держав на території України. Проблема походження слов'ян. Зарубинецька та черняхівська культури. Зародження державності в давніх слов'ян. Релігійні вірування та міфологія східних слов'ян.

Література: основна [2, 4, 9, 14, 15, 20, 21], допоміжна [31, 38, 39, 46, 54, 55, 56].

Тема 2. Становлення державності на теренах України. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

Проблема становлення державності у східних слов'ян. Культура Київської Русі крізь призму взаємовідносин Схід–Захід (кочовий світ, Візантія, Європа, Близький Схід). Християнізація Русі та її значення для розвитку української культури. Формування соціальної структури та політичної влади. Загальна характеристика мистецтва Київської Русі (архітектура, літописання, музика, живопис та театр). Соціально-політичні та культурні особливості Галицько-Волинського князівства. Освіта, наука, архітектура та образотворче мистецтво Галицько-Волинської держави (XII – середина XIV ст.). Інкorporація українських земель до складу Литви та Польщі.

Література: основна [2, 4, 10, 13, 14, 15, 20, 27], допоміжна [31, 38, 48, 49, 54-56, 57].

Тема 3. Епоха козацтва. Культура українського бароко.

Причини виникнення козацтва. Дмитро Вишневецький. Виникнення Запорозької Січі, її адміністративно-територіальний устрій, господарство, традиції. Військове мистецтво. Українська національна революція середини XVII ст. Причини і характер, мета, рушійні сили революції. Б. Хмельницький. Особливості адміністративного та політичного устрою Гетьманщини та Слобідської України у складі Московської держави. Гетьман І. Мазепа, його внутрішня та зовнішня політика. Остаточна ліквідація автономних прав України. Запорозька Січ в кінці XVII – XVIII ст. І. Сірко. Розвиток історичної самосвідомості. Особливості українського бароко (архітектура, література, музика, театр). Григорій Сковорода – останній геній Старої України.

Література: основна [2, 4, 10, 13, 14, 15, 20, 27], допоміжна [31-33, 37, 40, 47-49, 55, 56]

Тема 4. Україна у XVIII–XIX ст. Національне відродження.

Причини, передумови та періодизація українського національного відродження. «Історія Русів». «Енеїда» І. Котляревського. Початок національного відродження на західноукраїнських землях. «Руська трійця». Кирило-Мефодіївське товариство та ідея єдності слов'янських народів. Тарас Шевченко – ідеолог модерної України. Зростання національної самосвідомості. Реформи 1860-1870-х років у Російській імперії та їх вплив на соціально-економічний та політичний розвиток України. Громадівський рух. Галичина –

український П'ємонт. Утворення політичних партій. Роль І. Франка та М. Грушевського в національно-культурному русі. Вплив реалізму на розвиток українського мистецтва (література, театр, музика, живопис).

Література: основна [2, 4, 9, 13-15, 20-22, 27], допоміжна [31, 38, 39, 46, 48, 55, 56].

Змістовий модуль 2. Державотворчі та культурні процеси в Новітній історії України

Тема 5. Україна на поч. ХХ ст. Українська національна революція 1917–1921 рр.

Промисловий переворот, урбанізація та початок руйнування традиційного села. Зародження націоналізму. Політизація суспільного життя в Наддніпрянській Україні. Перша спроба революції у 1905 р. Лютнева революція в Петрограді та спалах національно-політичного відродження в Україні. Центральна Рада. Боротьба за незалежність України. Процес зростання національної свідомості «із селян до нації». Формування ідеї соборної України. Культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи. Національно-культурна політика Гетьманату. ЗУНР. Створення української вищої школи. Українська Академія Наук. Видавнича справа. Преса. Театр. Автокефалія Української православної церкви. Наслідки і уроки українських визвольних змагань.

Література: основна [3, 5, 6, 9, 10, 14, 18, 22], допоміжна [30, 31, 36, 41, 48, 51, 57, 58].

Тема 6. Українські землі в міжвоєнний період (1921–1939 рр.).

УСРР та національна культура в умовах більшовицького тоталітарного режиму. Політика «українізації» та її вплив на українську культуру 20-30-х років ХХ ст. «Розстріляне Відродження». Розвиток освіти та ліквідація неписьменності. Літературний процес та М. Хвильовий. Український театр Леся Курбаса. Сталінський терор та його наслідки для української культури. Боротьба проти радянської влади. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу. Радянська Україна в умовах більшовицької тоталітарної системи. Західноукраїнські землі у складі іноземних держав. Діяльність західноукраїнських політичних сил у боротьбі за Українську державність.

Література: основна [2, 4, 5, 8, 14, 15, 16], допоміжна [30, 31, 41, 42, 49, 58, 54, 56, 58].

Тема 7. Українські землі в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.).

Українське питання в політиці іноземних держав напередодні Другої світової війни. Культурні орієнтації українського націоналізму. Початок Другої світової війни. Політика радянської західноукраїнських земель. Напад Німеччини на СРСР та окупація України. Український національно-визвольний рух. Нацистський «Новий порядок». Рух Опору українського народу проти іноземної окупації. Вирішальні бої німецько-радянської війни на українській землі. Вигнання німецьких загарбників з території України. Наслідки Другої світової війни для України. Внесок українців у перемогу Союзників. Розвиток культури України під час Другої світової. Панування соцреалізму в культурному житті УРСР.

Література: основна [2, 7, 12, 14, 19, 20, 25], допоміжна [34, 35, 44, 49, 53, 54, 56, 59].

Тема 8. УРСР у 1944–1990 рр. Особливості культурного розвитку.

Повоєнна Україна. «Відлига». Розвиток народного господарства у 1950-60-х рр. Лібералізація суспільно-політичного життя. Економічні реформи та їх наслідки. Шестидесятники. Ідеологізація культурного життя і посилення русифікації. Зародження дисидентського руху. Україна в період загострення кризи радянської системи (1965-1985 рр.). Неосталінізм. Діяльність П. Шелеста. В. Щербицький. Конституція УРСР 1978 р. Наростання економічної кризи. Дисиденти і опозиційний рух. Утворення Української Гельсінської Спілки (УГС). Політичні репресії. Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя у період «перебудови», погіршення економічної ситуації. Чорнобильська катастрофа. Початок формування системи багатопартійності в Україні. Вплив Горбачовської перебудови на українську культуру. Національна культура в умовах зростання національно-культурної ідентичності.

Література: основна [1, 3, 5, 11, 14-16, 23, 28], допоміжна [35, 43-45, 52, 58, 61-63].

Тема 9. Здобуття Україною незалежності. Розбудова національної державності.

Національно-культурне відродження в Україні в середині 80-х – на початку 90-х рр. та його особливості. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Серпневий заколот. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Грудневий референдум. Вибори Президента України. Припинення існування СРСР. Внутрішньополітичні процеси та міжнародна політика молоді держави. Україна за президенства Л. Кучми (1994–2005), Помаранчева революція і президенство В. Ющенко. Внутрішня та зовнішня політика В. Януковича. Тиха окупація українського державного апарату, російська агентура. Причини, перебіг та наслідки «Революції Гідності». Анексія Криму та збройна агресія РФ на сході України. Консолідація українського народу та опір агресору. Внутрішня і зовнішня політика П. Порошенка. Президентство В. Зеленського. Повномасштабне вторгнення РФ. Україна в умовах війни за незалежність.

Література: основна [1, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 26], допоміжна [29, 31, 34, 36, 48, 58, 60, 65].

Тема 10. Духовний та культурний розвиток в незалежній Україні.

Риси нової соціокультурної дійсності. Проблема типології української національної культури. Фактори зростання національної та культурної самосвідомості. Перспективи розвитку української культури у сучасних умовах. Специфічні риси українського постмодерну. Формування української національної ідентичності. Проблеми розвитку української культури у контексті глобалізації. Українська церква і релігія у XXI столітті. Культура української діаспори кінця XX – початку XXI ст. Реформування української освітньої сфери. Внесок вітчизняної науки у світовий розвиток. Досягнення українського спорту. Діяльність Української держави на світовій арені. Україна в умовах ідеологічної війни та збройної агресії РФ. Роль національної культурної сфери в протидії російській ідеологічній експансії.

Література: основна [1, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 26], допоміжна [29, 31, 34, 36, 48, 58, 60, 61].

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Українська державність від давнини до кінця XIX ст.												
Тема 1. Предмет і завдання курсу. Витоки української державності та національної кул-ри.	9	2	1	-	-	6	10	1	-	-	-	8
Тема 2. Становлення державності на теренах України. Культура Київської Русі та Г-В К.	9	2	1	-	-	6	10	-	1	-	-	9
Тема 3. Епоха козацтва. Культура українського бароко.	9	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	8
Тема 4. Україна у XVIII–XIX ст. Національне відродження	9	2	-	-	-	6	10	-	1	-	-	9
Змістовий модуль 2. Державотворчі та культурні процеси в Новітній історії України												
Тема 5. Україна на поч. XX ст. Українська національна революція 1917–1921 рр.	9	2	2	-	-	8	10	1	-	-	-	9
Тема 6. Українські землі в міжвоєнний період (1921–1939 рр.)	9	2	1	-	-	6	10	1	-	-	-	7
Тема 7. Українські землі в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.).	9	2	1	-	-	6	10	-	1	-	-	8
Тема 8. УРСР у 1945–1990 рр. Особливості культурного розвитку.	9	2	1	-	-	6	10	1	-	-	-	8
Тема 9. Здобуття Україною незалежності. Розбудова національної державності.	9	2	1	-	-	6	10	1	-	-	-	8
Тема 10. Духовний та культурний розвиток в незалежній Україні.	9	2	-	-	-	4	10	-	1	-	-	7
Усього	90	20	10	-	-	60	90	6	4	-	-	80

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Становлення державності на теренах України. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.	2/-
2	Українське козацтво у XV – першій пол. XVIII ст. Козацьке бароко.	2/1
3	Україна кін. XVIII – поч. XX ст. Українська національна революція 1917–1921 рр.	2/1
4	Україна та українська культура за радянської доби.	2/1
5	Здобуття Україною незалежності. Розвиток культури в незалежній Україні.	2/1
	Разом	10/4

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Кочові племена на території України (Кіммерійці, Скіфи, Сармати)	1/2
2	Християнізація Русі та її значення для розвитку укр. культури.	2/2
3	Волинь в контексті Національно-визвольної війни (1648–1658 рр.)	2/2
4	«Книга буття українського народу» М. Костомарова.	2/2
5	Реформи 1860-70-х років у Російській ім. та їх вплив на Україну.	1/2
6	Українські соціал-демократи. М. Драгоманов.	2/4
7	«Самостійна Україна» М. Міхновського.	2/2
8	РУП: історична оцінка.	2/2
9	Січові стрільці: історія становлення та їх оцінка.	2/2
10	Рівненщина в роки I світової війни.	2/2
11	С. Петлюра та його роль в українсько-польських відносинах.	2/4
12	В. Винниченко: історичний портрет	2/2
13	Місця пам'яті Української національної революції 1917–1921 рр.	2/4
14	Політика індустріалізації та її наслідки для України.	2/2
15	Антирадянські селянські повстання у 1920-х-1930-х рр.	2/2
16	Колективізація: «Революція на селі». Голодомор 1932–1933 рр.	2/4
17	Культурний розвиток України в 20-30-х роках XX ст.	2/2
18	Є. Коновалець: історичний портрет.	2/2
19	Роль і місце М. Скрипника в політичному розвитку України.	1/2
20	Великий терор 1937 р. Сталінські репресії в Україні.	2/2
21	ОУН: історія створення та програмні цілі	2/2
22	С. Бандера і А. Мельник: історичний портрет.	2/4
23	Т. Бульба-Боровець і Рівненщина.	2/2
24	ОУН і УПА: історична оцінка	2/2
25	Радянський партизанський рух на Рівненщині.	2/2
26	Важливі битви на території України в 1941–1945 рр.	2/4
27	Формування кордонів сучасної України (1917–1991 рр.).	2/4
28	М. Хрущов і Україна.	2/2
29	Дисидентський рух в УРСР	1/2
30	В. Чорновіл: історичний портрет.	2/2
31	Внутрішня та зовнішня політика президентів незалежної України	2/2
32	Європейська та євроатлантична інтеграція України.	2/4
	Разом	60/80

7. Завдання для опрацювання тем дисципліни

Назва теми	Зміст завдання для опрацювання тем дисципліни	Форми контролю	Література	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Українська державність від давнини до кінця XIX ст.				
Тема 1. Предмет і завдання курсу. Витоки української державності та національної кул.	Анотація матеріалу. Вивчення основних визначень і термінів.	Представлення анотованого матеріалу. Усне опитування.	основна [2, 4, 9, 14, 15, 20, 21], допоміжна [31, 38, 39, 46, 54, 56, 57]. Інформаційні ресурси [1-18]	6
Тема 2. Становлення державності на теренах України. Культура Київської Русі та ГВК.	Самостійне опрацювання лекційного матеріалу. Виконання завдань практичної №1	Здача виконаних практичних завдань з захистом теоретичних положень	основна [2, 4, 10, 13, 14, 15, 20, 27], допоміжна [31, 38, 48, 49, 54-56, 57].	6
Тема 3. Епоха козацтва. Культура українського бароко.	Опрацювання лекційного матеріалу. Виконання практичної №2	Здача виконаних практичних завдань. Усне опитування.	основна [2, 4, 10, 13, 14, 15, 20, 27], допоміжна [31-33, 37, 40, 47-49, 55, 56] інформаційні ресурси [1-18]	6
Тема 4. Україна у XVIII–XIX ст. Національне відродження.	Анотація матеріалу. Вивчення основних визначень і термінів	Представлення анотованого матеріалу. Тести.	основна [2, 4, 9, 13-15, 20-22, 27], допоміжна [31, 38, 39, 46, 48, 56, 57]	6
Змістовий модуль 2. Державотворчі та культурні процеси в Новітній історії України				
Тема 5. Україна на поч. XX ст. Українська національна революція 1917–1921 рр.	Опрацювання лекційного матеріалу. Виконання практичної №3	Здача виконаних практичних завдань з захистом теоретичних положень	основна [3, 5, 6, 9, 10, 14, 18, 22], допоміжна [30, 31, 36, 41, 48, 51, 58, 59]. інформаційні ресурси [1-18]	6
Тема 6. Українські землі в міжвоєнний період (1921–1939 рр.)	Опрацювання лекційного матеріалу. Виконання практичної №3	Здача виконаних практичних завдань з захистом теоретичних положень	основна [2, 4, 5, 8, 14, 15, 16], допоміжна [30, 31, 41, 42, 49, 58, 54, 56, 59]. інформаційні ресурси [1-18]	6
Тема 7. Українські землі в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.).	Анотація матеріалу за темою.	Представлення анотованого матеріалу. Усне опитування.	основна [2, 7, 12, 14, 19, 20, 25], допоміжна [34, 35, 44, 49, 53, 54, 57, 60].	6

Тема 8. УРСР у 1954–1991 рр. Особливості культурного розвитку.	Опрацювання лекційного матеріалу. Виконання практичної №4	Здача виконаних практичних завдань. Усне опитування.	основна [1, 3, 5, 11, 14-16, 23, 28], допоміжна [35, 43-45, 52, 58, 62-64].	6
Тема 9. Здобуття Україною незалежності. Розбудова національної державності.	Анотація матеріалу за темою.	Здача виконаних практичних завдань. Тести.	основна [1, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 26], допоміжна [29, 31, 34, 36, 48, 58, 61, 65].	6
Тема 10. Духовний та культурний розвиток в незалежній Україні.	Виконання практичної №5	Представлення підготовлених проєктів. Тести.	основна [1, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 26], допоміжна [29, 31, 34, 36, 48, 58, 61, 62]. інформаційні ресурси [1-18]	6

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання сприяють кращому засвоєнню здобувачами матеріалу з навчальної дисципліни «Історія української державності та національної культури» та формуванню у них навичок та вмінь самостійно одержувати додаткові знання.

Підготовка доповідей або презентацій як форма індивідуальної роботи навчальної дисципліни передбачає дослідження основних питань програмного матеріалу.

Оцінка доповіді враховує ступінь розкриття теми, обсяг використаної літератури, змістовність викладення фактів, рівень самостійності міркувань. Важливо, щоб реферат, презентація або проєкт були виконані відповідно до теми, повністю розкривали проблему дослідження та не порушували норм академічної доброчесності.

Орієнтовна структура індивідуального навчально-дослідного завдання: вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (якщо вони є).

Перелік індивідуальних завдань

1. Галицько-Волинська держава за Данила Романовича (Галицького).
2. Волинь в контексті Національно-визвольної війни (1648–1658 рр.).
3. Внутрішня і зовнішня політика І. С. Мазепи.
4. Конституція Пилипа Орлика.
5. «Книга буття українського народу» Миколи Костомарова.
6. Реформи 1860–1870-х років у Російській імперії та їх вплив на соціально-економічний та політичний розвиток України.
7. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського.
8. Радикальна українська партія: історична оцінка.
9. Українські січові стрільці: ідея та боротьба.
10. Рівненщина в роки I світової війни.
11. Державотворча діяльність Павла Скоропадського.
12. Західноукраїнська Народна Республіка.
13. Симон Петлюра та його роль в українсько-польських відносинах.
14. Місяця пам'яті Української національної революції 1917–1921 рр.
15. Антирадянські селянські повстання у 1920-х-1930-х рр.
16. Колективізація: «Революція на селі». Голодомор 1932–1933 рр.
17. Культурний розвиток України в 20-30-х роках ХХ ст.
18. Євген Коновалець: історичний портрет.
19. Великий терор 1937 р. Сталінські репресії в Україні.

20. Організація українських націоналістів: історія створення та програмні цілі
21. Степан Бандера і Андрій Мельник: історичний портрет.
22. Тарас Бульба-Боровець і Рівненщина.
23. Українська повстанська армія: історична оцінка.
24. Радянський партизанський рух на Волині.
25. Важливі битви на території України в 1941–1945 рр.
26. Формування кордонів сучасної України (1917–1991 рр.).
27. Микита Хрущов і Україна.
28. Дисидентський рух в УРСР .
29. В'ячеслав Чорновіл: історичний портрет.
30. Внутрішня та зовнішня політика президентів незалежної України
31. Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності: порівняльний аналіз та історична оцінка.
32. Розвиток Збройних сил України.
33. Європейська та євроатлантична інтеграція України.

8. Методи навчання

У процесі вивчення дисципліни «Історія української державності та національної культури» застосовуються наступні методи навчання:

- словесні методи навчання, пояснювально-ілюстративний метод із використанням мультимедійних презентацій під час викладу лекційного матеріалу;
- бесіда з елементами дискусії, ситуативний підхід, бесіда за «круглим столом», «питання-відповідь»;
- проблемно-пошуковий та евристичний (диспут) методи навчання;
- дослідницький метод під час виконання самостійної роботи;
- практичні методи навчання: вправи, задачі, кейси, есе тощо;
- наочні методи навчання: демонстрація, ілюстрація, презентація, навчальні фільми, використання Jamboard, відеолекції.

9. Методи контролю

При вивченні студентами курсу «Історія української державності та національної культури» застосовуються такі методи контролю:

- поточне (усне) опитування, дискусійне обговорення проблем на практичних заняттях;
- поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів, експрес-контролю тощо, перевірки результатів виконання різноманітних індивідуальних завдань тощо;
- контроль самостійної роботи, представлення презентацій;
- індивідуальне та фронтальне опитування;
- поточне тестування;
- аналіз та оцінювання результатів навчання;
- тестовий підсумковий контроль.

10. Питання для підсумкового контролю

1. Початок заселення території України.
2. Досягнення трипільців в господарстві (землеробство, кераміка, будівництво).
3. Досягнення кочових племен на теренах України.
4. Східнослов'янські племена та заснування Києва полянами.
5. Історія Київської Русі за князювання Олега та Ігоря,
6. Розбудова та розширення Київської Русі за правління Ольги та Святослава.
7. Розквіт Київської Русі за часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого.
8. Культурні досягнення Київської Русі за часів князювання Ярослава Мудрого.
9. Вплив прийняття християнства на розвиток писемності та освіти в Київській Русі.

10. Законодавча діяльність руських князів.
11. Архітектура Київської Русі. Навести приклади перших кам'яних споруд.
12. Значення Київської Русі в історії Європи. Пояснити вирази «шлюбна дипломатія», «тесть Європи».
13. Вплив монголо-татарської навали на остаточний занепад Київської Русі.
14. Історія Галицько-Волинської держави.
15. Стан українських земель у складі ВКЛ, Польщі та інших держав в XIV ст.
16. Вплив Люблінської унії на соціально-економічне та національно-релігійне життя українського населення.
17. Причини та наслідки Берестейської церковної унії 1596 р. Описати релігійне життя українців в Речі Посполитій.
18. Стан українських земель після Люблінської унії 1569 р.
19. Діяльність полемістів та перших братств, як засіб збереження православ'я на українських землях в складі Речі Посполитої.
20. Вплив І. Федорова на поширення друкарства в українських землях.
21. Феномен українського козацтва.
22. Історія виникнення Запорізької Січі, її устрій та господарство.
23. Причини та передумови Національно-визвольної війни, її характер. Перші битви.
24. Проаналізувати Зборівську та Берестейську битви Національно-визвольної війни 1648-1657 рр. Розкрити наслідки битв.
25. Укладання українсько-московського договору 1654 р. Б. Хмельницьким. «Березневі статті».
26. Завершення Національно-визвольної війни 1648-1657 рр. Утворення Гетьманщини.
27. Доба Руїни. Навести приклади гетьманування І. Виговського, Ю. Хмельницького, П. Дорошенка.
28. Історія Запорізьких Січей від Малої Хортиці до Підпільненської.
29. Доба гетьманування І. Мазепи, його політична та культурна діяльність.
30. Дати оцінку подіям ліквідації Гетьманщини і Запорізької Січі.
31. Роль «Руської трійці» в національному відродженні на західноукраїнських землях.
32. Суспільно-політичні рухи в другій пол. XIX ст. на західноукраїнських землях. (москвофіли, народовці, радикали).
33. Діяльність та програмні документи Кирило-Мефодієвського братства.
34. Реформи 60-70-х років XIX ст. у підросійській Україні. Розкрити умови скасування кріпацтва.
35. Громадівський рух України в др. половині XIX ст. Валувський циркуляр. Емський указ.
36. Епоха романтизму в культурі. Золота доба української літератури.
37. Виникнення і діяльність українських політичних партій в кінці XIX – поч. XX ст.
38. Економічна криза 1901 – 1903 рр. та монополізація в Україні у складі Російської імперії.
39. Події в Україні під час революції 1905-1907 рр.
40. Українські землі в роки Першої Світової війни.
41. Бойовий шлях УССів в роки Першої світової війни.
42. Українська національна революція 1917-1921 рр.: причини та рушійні сили.
43. Дати історичну оцінку I-IV Універсалам ЦР та умовам їх прийняття.
44. Культурні досягнення в добу Гетьманату П. Скоропадського 1918 р.
45. Західноукраїнська Народна республіка (ЗУНР).
46. Історичне значення Акту Злуки 22 січня 1919 р.
47. Місця пам'яті Української національної революції 1917-1921 рр.
48. Охарактеризувати наслідки політики «Воєнного комунізму» та її головної ознаки - продрозкладки.
49. Розкрити значення політики НЕПу.
50. Радянська політика коренізації в Україні та її вплив на розвиток української літератури.
51. Українізація в Україні у 1920-ті роки. «Розстріляне відродження».
52. Зародження кіномистецтва в 1920-х рр. Охарактеризувати перші стрічки О. Довженка.

53. Причини та наслідки Голодомору в 1932-1933 рр.
54. Успіхи і труднощі індустріалізації в УРСР.
55. Репресії та утвердження сталінського тоталітарного режиму.
56. Українське питання напередодні Другої світової війни.
57. Нацистський «Новий порядок» та його реалізація в Україні.
58. Течії Руху Опору в Україні в роки німецько-радянської війни.
59. Розкрити діяльність націоналістичного руху опору. ОУН і УПА.
60. Основні події вигнання нацистських окупантів з території України в роки німецько-радянської війни.
61. Культурні та наукові досягнення українців в роки Другої світової війни.
62. Адміністративно-територіальні зміни кордонів УСРР 1945, 1947 рр. (договори з Чехословаччиною, Польщею, Румунією). Приєднання Криму в 1954 р.
63. Розкрити діяльність українського визвольного руху в 1940-х – 1950-х рр.
64. «Відлига». УРСР в епоху Микити Хрущова
65. Вплив шістдесятників на загальний розвиток культури в Радянській Україні.
66. Опозиційний характер дисидентського руху в Україні.
67. «Перебудова» та перші кроки України до незалежності.
68. Проголошення незалежності України. Державотворчі процеси в 1990-х роках.
69. Внутрішня і зовнішня політика президента Л. Кучми.
70. Україна від В. Ющенка до В. Януковича.
71. Внутрішня і зовнішня політика України за П. Порошенка і В. Зеленського.
72. Охарактеризуйте зміну концепцій зовнішньої політики незалежної України.
73. Помаранчева революція 2004 р. та її вплив на демократизацію суспільного життя.
74. Революція гідності – один з ключових моментів українського державотворення.
75. Досягнення за роки незалежності України в галузі науки.
76. Досягнення за роки незалежності України в галузі культури та спорту.
77. Євроінтеграція: позитивні та негативні особливості.
78. Збройна агресія РФ проти України.
79. Основні етапи розвитку збройних сил України.
80. Українське суспільство в умовах сучасної війни.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота										Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10		
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	40	100

T1, T2 ... T10 – теми змістових модулів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Критерії оцінювання	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Студент виявляє особливі творчі здібності, глибокі знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових джерелах; вміє аналізувати явища, які вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку; застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач; володіє вмінням надавати чітку	відмінно

		аргументовану відповідь на поставленні питання	
82-89	B	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи, надає лаконічну відповідь майже на всі поставленні питання; самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	добре
74-81	C	Студент вміє оперувати необхідним колом понять та категорій; узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві	
64-73	D	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, слабке їх застосування при розв'язанні практичних завдань; аналізує навчальний матеріал за допомогою викладача, надає мало аргументовані відповіді, виправляє не всі помилки, значна кількість яких є суттєвими	задовільно
60-63	E	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні вищому за початковий, проте має фрагментарне уявлення про деякі поняття та категорії курсу; надає неповне висвітлення змісту питань; має недостатнє вміння зробити аргументовані висновки; відповіді містять значну кількість недоліків і помилок	
35-59	FX	Студент не опанував значну частину матеріалу курсу; не володіє понятійним апаратом; не опрацював базову та допоміжну літературу. Мова не виразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно; допускає суттєві помилки у відповідях на питання, не вміє застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних завдань	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Історія української державності та національної культури» включає:

1. Підручники, монографії, періодика.
2. Опорний конспект лекцій по всіх темах курсу, у тому числі і для самостійного вивчення в електронному вигляді (навчальна платформа moodle).
3. Завдання та методичні рекомендації до виконання практичних робіт (навчальна платформа moodle).
4. Мультимедійний супровід до тем з курсу (навчальна платформа moodle).
5. Пакети тестових завдань для підсумкового контролю (навчальна платформа moodle).

13. Рекомендована література

Основна

1. Баран В. К. Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті роки). Київ: Альтернативи, 1999. 304 с.
2. Баран В., Войтович Л., Зайцев О., Зайцев Ю. та ін. Історія України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 3-є вид., перероб. і доп. Львів: Світ, 2002. 520 с.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2-х кн. К.: Либідь, 1994.
4. Бойко О. Д. Історія України: навчальний посібник Київ: Академвидав, 2010. 688 с.
5. В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно». Харків: КСД, 2023. 512 с.
6. Верстюк В. Українська Центральна Рада. Київ, «Заповіт». 1997. 342 с.
7. Війна і міф. Невідома Друга світова / за заг. ред. О. Зінченка, В. В'ятровича, М. Майорова. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 272 с
8. Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду згідно з міжнародним правом: зб. наук. пр. / М. Антонович та ін.; наук. ред.: В. Василенко, М. Антонович. Вид. 3-тє, допов. К., 2014. 363 с.
9. Грицак Я. Й. Нариси з історії України: формування української модерної нації. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
10. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / Укладачі Й. Й. Брояк, В. Ф. Верстюк. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 736 с.
11. Жив'юк А. За московським часом: контрверсії радянзації Рівненщини (кінець 1930-х – кінець 1950-х років). Рівне, 2011. 186 с.
12. Ільющин І. І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. Київ, 2001. 287 с.
13. Історія держави і права України. У двох томах. Том 1. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. Київ: Концерн ВД «Ін Юре», 2003. 656 с.
14. Історія України та її державності. Курс лекцій: Навч. Посібник / Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, І. Я. Хома та ін. Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2009. 476 с.
15. Історія української культури. 3-тє вид. К.: Либідь, 2000. 656 с.
16. Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити, значить перемогти. Львів, 2017. 288 с.
17. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / упоряд. Т. Ковтунович, Т. Привалко. Київ: Укр. ін-т нац. пам'яті, 2015. 320 с.
18. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина: історико-архівні нариси. К., 2003. 282 с.
19. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. Львів: Часопис, 2012. 592 с.
20. Плохій С. Брама Європи / пер. з англ. Р. Ключка. Харків: «КСД», 2016. 496 с.
21. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. 3-тє вид. Київ: Либідь, 1995. 608 с.
22. Світлична В. В. Історія України: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. 4-е вид. Київ: Каравела, 2007. 400 с.
23. Старжець В. І. Опір західноукраїнської шкільної молоді радянському тоталітарному режимові у 1944–1953 рр. *Радянські репресії у західних областях України (1939 – 1953)*/ відп. ред. В. Ільницький. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. 374 с. (С. 184–201).
24. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії), НАН України. Інститут історії України. К., 2015. Кн. 3. 943 с.
25. Україна крізь віки. Від давнини до сучасності. Т. 1-15. URL <http://surl.li/ksvzw>
26. Усна історія російсько-української війни (2014–2018 роки) / за ред. В. В. Мороко. Вип. 4. Київ: К.І.С., 2018. 384 с.
27. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Четверте видання, К.: Критика, 2009. 584 с.

28. Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30–50-ті роки ХХ ст. (історико-політологічний аспект). Луцьк: «Надстир'я», 1995. 175 с.

Допоміжна

29. Біла С. О. Досвід ліберального реформування української економіки (1991-2005 рр.). *Український історичний журнал*. 2006. №6. С.125-145.
30. Богочевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939 рр. Львів: Український католицький університет, 2018. 520 с.
31. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К., 1994. 168 с.
32. Боплан Г. Опис України. Українські козаки. Б. Хмельницький. Л.: «Каменяр», 1990. 305с.
33. Величко С. В. Літопис. Т. 1. / Пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчука; Відп. ред. О. В. Мишанич. К.: Дніпро, 1991. 371 с.
34. В'ятрович В. «Нотатки з кухні переписування історії». Київ: Наш формат, 2021. 528 с.
35. В'ятрович В., Дерев'яний І., Забілий Р., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених / відповід. ред. і упоряд. В. В'ятрович. К.: Наш формат. 2023. 352 с.
36. Гриневич В., Гриневич Л., Якимович Б. та ін. Історія українського війська(1917-1995). Упорядник Я. Дашкевич. Львів: Світ, 1996. 840 с.
37. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. К.: Вища школа, 1994. 539 с.
38. Губіна С. Л. Історія України в таблицях і схемах. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2011. 96 с.
39. Гуржій О. І., Смолій В. А. Як і коли почала формуватися українська нація. – К.: Наук. думка, 1991. 112 с.
40. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині ХVIII ст.: кордони, населення, право. Київ: Основи, 1996. 222 с.
41. Давидюк Р. П. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Л.; Рівне: М. Дятлик, 2016. 704 с.
42. Давидюк Р., Жив'юк А «Почутися одним нерозривним зі своїми братами і сестрами Великої України» Відлуння Голодомору 1932-1933 років на Рівненщині. Р-не, 2008. 92 с.
43. Давидюк Р., Жив'юк А., Старжець В. Перезавантаження західноукраїнського освітнього простору: комуністичні виклики і націоналістичні відповіді (1944–1953 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. ДДПУ ім. І. Франка. Сер. Історія*. 2021. № 49. С. 54-71.
44. Данильчук В. Р. Рейхскомісаріат – Рейхові: українці з Рівненщини на примусових роботах в Австрії та Німеччині. Рівне: ПП ДМ, 2013. 282 с.
45. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? // Вітчизна. 1990. № 5, 7.
46. Довідник з історії України (А-Я): посіб. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / упоряд. І. З. Підкова. Київ: Генеза, 2002. 1135 с.
47. Ісаєвич Я. Братства та їхня роль в розвитку української культури ХVI-ХVII ст. Київ: Наук. думка, 1966. 248 с.
48. Історія держави і права України. Хрестоматія / Ред. О. Шевченко. К.: Вентурі, 1996. 224с.
49. Історія українського війська / Авт. кол.: М. Відейко, А. Галушка, В. Лободаєвта ін.; Під заг. ред. В. Павлова. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 416 с.
50. Каленюк І. С., Ямковий В. А. Особливості впливу освіти на забезпечення соціальної мобільності в сучасних умовах. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 2(24). С. 88–96.
51. Капелюшний В. Процеси культурно-національного відродження України за революційної доби: (1917-1920 рр.). *Історія України*. 2004. № 33-34. С. 2-7.
52. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980–х рр. Київ, «Либідь», 1995. 224 с.
53. Коваль М. В. Доля української культури за «нового порядку» (1941-1944). *Український історичний журнал*. 1993. №11-12. С. 15-36.
54. Король В. Ю. Історія України: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів . 2-ге вид., доп. К.: Академія, 2008. 496 с.
55. Крупник Л. О. Історія України: формування етносів, нації, державності: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. К.: ЦУЛ, 2009. 216 с.

56. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Л.: Світ, 1995. 248 с.
57. Морозов В. В. Історія української суспільно-політичної думки: Навч. посібник для студ. вищ. навч. Закладів. К.: КНЕУ, 2006. 180 с.
58. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письм., 1994. 413 с.
59. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба концептуального підходу Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.
60. Подобна Є. Дівчата зрізають коси. Книга спогадів / російсько-українська війна. К., 2018. 346 с.
61. Старжець В. І. Виховний потенціал молодіжної політики ОУН в умовах сучасної інформаційної війни. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Вип. 6(58). С. 280-286.
62. Старжець В. І. Відновлення радянської системи шкільної освіти в західноукраїнському регіоні після війни (1944–1953 рр.). *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 117 (2). С. 48-52.
63. Старжець В. І. Ідеологізація навчально-виховного процесу у вищій школі західних областей УРСР (1944–1945 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету: Серія «Історія»*. 2018. Вип. 2. Ч. 2. С. 120-124.
64. Субтельний О. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; К.: Либідь, 1993. 720 с.: іл.
65. Яневський Д. Обличчя «Помаранчевої» революції. Київ: Фоліо, 2005. 319 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Інститут історії України НАН України. Режим доступу: <http://www.history.org.ua/>
2. Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua>
3. Центр досліджень визвольного руху. Режим доступу: <https://cdvr.org.ua/>
4. Топ 10. Україномовних історичних youtube каналів. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Wh_uErLOHSY&t=9s
5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Електронна бібліотека Чтиво. Розділ – Історична література. Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>
7. Дослідницький проєкт – Українер. Режим доступу: <https://ukrainer.net/>
8. Громадський просвітницький проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». Режим доступу: <https://likbez.org.ua/ua/>
9. Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <http://history.vn.ua/>
10. Бібліотека текстів з історії української культури, першоджерела з історії української літератури та мови, історії України. Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/>
11. Бібліотека «Культура України». Режим доступу: <http://elib.nplu.org/>
12. Історична Волинь. Режим доступу: <http://istvolyn.info/>
13. Замки та храми України Режим доступу: <http://www.castles.com.ua>
14. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. Режим доступу: <https://patriotua.org/>
15. Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/>
16. Онлайн-курс «Історія України в історіях». Режим доступу: <https://ilearn.org.ua/courses/preview/8>
17. Історія без міфів. Режим доступу: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>